

О. В. Хорошенко
заступник начальника Головного управління юстиції
у Хмельницькій області

УДК 35.085 + 35.076 (045)

ПРОБЛЕМА ДОСТУПУ ДО БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Аналізується питання впровадження механізмів залучення органів державної влади та органів місцевого самоврядування до системи надання безоплатної правової допомоги. Досліджується компетенція органів публічної влади у сфері надання цих послуг.

Ключові слова: компетенція органів публічної влади, органи державної влади, органи місцевого самоврядування.

Соціально-економічні зміни в українському суспільстві, процеси глобалізації та інформатизації, наміри України щодо інтеграції в європейську спільноту зумовили нові вимоги до формування системи безоплатної правової допомоги та безпосередньої участі у цьому процесі органів публічної влади.

Наша держава перебуває на тому етапі розвитку, коли впроваджуються механізми залучення органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування до практичної реалізації Закону України “Про безоплатну правову допомогу”.

Разом із тим в Україні система надання безоплатної правової допомоги знаходиться на етапі формування (впровадження цієї системи). А відтак — відсутні нормативно-правові акти, які б детально регламентували механізми доступу громадян до безоплатної правової допомоги, а також ті, які визначають компетенцію органів публічної влади у системі органів, які надаватимуть безоплатну правову допомогу.

Зусиллями вітчизняних та зарубіжних учених, а також практикуючих юристів та управлінців створена певна джерельна база з досліджень проблем доступу до безоплатної правової допомоги, суб'єктів надання та одержання безоплатної правової допомоги, участі органів державної влади та органів місцевого самоврядування в системі надання безоплатної правової допомоги. Означені аспекти досліджувалися у роботах О. М. Бандурки, В. Н. Бутиліна, Т. А. Вавелюка, А. В. Вишневського, Т. В. Варфоломєєвої, Л. Д. Воєводіна, А. Т. Комзюка, В. В. Копейчикова, В. М. Лебедева, О. Ф. Скакун, П. М. Рабіновича та ін.

Мета статті — виявити та дослідити проблеми доступу до безоплатної правової допомоги через призму реформування органів публічної влади.

Актуальність питання про створення дієвої системи безоплатної правової допомоги сьогодні не викликає сумніву. В Україні діє значна кількість нормативно-правових актів, які визначають правовий статус особи у різних сферах суспільного життя. Але у багатьох випадках громадяни, навіть знаючи, що їх певне право чи обов'язок регламентовані в законі, не обізнані з процедурою їх реалізації. Загальновідомим фактом є те, що для пересічного громадянина надання безкоштовної правової допомоги є нагальною потребою, оскільки правова допомога, яка надається адвокатами, юридичними фірмами, на жаль, сьогодні є доступною не для всіх категорій населення.

Право кожного на правову допомогу та можливість її одержання безоплатно у випадках, передбачених законом, гарантовано ст. 59 Конституції України [1]. Довгий час питання безоплатності надання такої допомоги не було чітко визначено, фактично вітчизняне законодавство передбачало надання безоплатної допомоги лише у кримінальних справах. Хоча певні кроки у напрямку реформування системи безоплатної правової допомоги проводилися. На основі іноземного досвіду у сфері надання безоплатної правової допомоги та аналізу умов і особливостей реалізації права на безоплатну правову допомогу в Україні було підготовлено проект Концепції формування системи безоплатної правової допомоги. Зазначена Концепція 22 березня 2006 року була схвалена на засіданні Національної Комісії зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права, а після цього — схвалена Указом Президента України від 9 червня 2006 року № 509 [2]. У Концепції визначено загальні принципи формування і функціонування системи безоплатної правової допомоги в Україні, а також можливість фінансування правової допомоги за рахунок коштів державного бюджету.

На основі зазначеної вище Концепції Міністерством юстиції України було розроблено проект закону про безоплатну правову допомогу, який 2 червня 2011 року прийнято Верховною Радою України [3].

Отож, повертаючись до змісту права на правову допомогу слід зазначити таке. Ст. 59 Конституції України визначає, що кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно [1]. Таким чином, це право є одним із конституційних, невід'ємних прав людини і має загальний характер. У контексті ч. 1 ст. 59 Конституції України “кожен має право на правову допомогу” поняття “кожен” охоплює всіх без винятку осіб: громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на території України. Здійснення права на правову допомогу засноване на дотриманні принципів рівності всіх перед законом та відсутності дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [5].

Законом України “Про безоплатну правову допомогу” врегульовуються основні питання запровадження системи безоплатної правової допомоги: визначено поняття та види безоплатної правової допомоги; визначено суб'єкти права на безоплатну правову допомогу, суб'єкти надання безоплатної первинної правової допомоги, підстави і порядок надання безоплатної правової допомоги.

Законом передбачено створення двох взаємопов'язаних складових системи безоплатної правової допомоги — первинної та вторинної. Визначено також, що безоплатна первинна правова допомога включає надання правової інформації, консультацій та роз'яснень з правових питань, складання заяв, скарг інших документів правового характеру кожній особі. Така допомога надаватиметься органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, тобто органами публічної влади. Як випливає з вимог ст. 11 Закону України “Про безоплатну правову допомогу”, органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування зобов'язані проводити особистий прийом осіб, які потребують безоплатної первинної правової допомоги, з питань, що належать до компетенції відповідного органу виконавчої влади та органу місцевого самоврядування. Закон містить і прогресивну, з точки зору світового досвіду, норму про те, що органи місцевого самоврядування з урахуванням потреб територіальної громади відповідної адміністративно — територіальної одиниці можуть утворювати в порядку, встановленому законом, спеціалізовані установи з надання безоплатної первинної правової допомоги. Слід зазначити, що Міністерством юстиції України наказом від 28.03.2012 р. № 483/5 затверджено Типове положення про установу з надання безоплатної первинної правової допомоги [6]. Згідно з Типовим положенням установа з надання безоплатної первинної правової допомоги є неприбутковою організацією, юридичною особою публічного права. Основним завданням установи є забезпечення доступу до

інформування особи про її права та свободи, порядок їх реалізації та відновлення у разі їх порушення, а також порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб.

На сьогодні в системі органів юстиції вже реалізовано можливість отримання безоплатної первинної правової допомоги, зокрема, на базі 733 громадських приймальень, що були створені при головних управліннях юстиції. Їхня робота регламентована наказом Міністерства юстиції України від 21 вересня 2011 року № 3047/5 “Про затвердження Порядку роботи громадської приймальні з надання безоплатної первинної правової допомоги” [4]. Для отримання безоплатної первинної правової допомоги необхідно надіслати або подати письмове звернення безпосередньо до приймальні. Таке звернення розглядається протягом 30 календарних днів, а у випадку, коли особа просить лише про надання правової інформації — протягом 15 календарних днів. У приймальні також проводиться особистий прийом осіб, які потребують безоплатної первинної правової допомоги. Графік роботи приймальні та Порядок її роботи оприлюднюються у місцевих засобах масової інформації, а також вивішуються у приміщенні, у якому розміщена приймальня, у місцях, зручних для вільного огляду.

Суб'єктами надання безоплатної вторинної правової допомоги в Україні визначаються центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, які утворюються Міністерством юстиції України при головних управліннях юстиції в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі з урахуванням потреб відповідної адміністративно-територіальної одиниці; а також адвокати, які включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом, та адвокати, які включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі на підставі договору.

Таким чином, проаналізувавши законодавство у сфері надання безоплатної правової допомоги, а також компетенційні нормативно-правові акти органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, можна виділити відповідні групи компетенцій органів публічної влади у цій сфері:

1. Повноваження щодо управління системою безоплатної правової допомоги. Відповідно до Указу Президента України від 11 січня 2012 р. № 11/2012 “Про внесення змін до Положення про Міністерство юстиції України” саме на Міністерство юстиції України покладено повноваження щодо загального управління у сфері надання безоплатної первинної правової допомоги та безоплатної вторинної правової допомоги.

2. Повноваження щодо надання безоплатної первинної правової допомоги. Згідно із Законом України “Про безоплатну правову допомогу” первинну правову допомогу надають органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, а також спеціально створені установи з надання безоплатної первинної правової допомоги.

3. Повноваження щодо проведення конкурсів для залучення адвокатів для надання безоплатної вторинної правової допомоги. Згідно з Порядком і умовами проведення конкурсу та вимогами до професійного рівня адвокатів, які залучаються до надання безоплатної вторинної правової допомоги, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 р. № 1362, а також наказу Міністерства юстиції України від 23.03.2012 р. № 446/5 “Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 23.06.2011 р. № 1707/5” рішенням про проведення конкурсу приймає Міністерство юстиції України за поданням його головних управлінь юстиції в Автономній Республіці Крим, областях, м. Києві та Севастополі, а проведення самого конкурсу віднесено до компетенції відповідних головних управлінь юстиції.

4. Повноваження щодо формування Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом, та Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі на підставі договору згідно з Положенням про Головні управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, в областях, містах Києві та Севастополі, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 23.06.2011 р. № 1707/5.

Таким чином, реформування системи органів публічної влади на сьогодні відбувається також шляхом створення в їхній системі інституцій, які здатні в повній мірі гарантувати надання системи безоплатної правової допомоги. Можна сподіватися, що з набуттям чинності Законом України “Про безоплатну правову допомогу” буде створено дієвий механізм надання безоплатної правової допомоги.

Список використаних джерел

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. [Текст]. — К. : Укр. правнича фундація, 1996. — 55, [1] с.
2. Концепція формування системи безоплатної правової допомоги в Україні : Указ Президента України від 09.06.2006 р. № 509 [Текст] // ОВУ. — 2006. — № 24. — Ст. 1764.
3. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 р. № 3671-VI [Текст] // ОВУ. — 2011. — № 51. — Ст. 2009.
4. Про затвердження Порядку роботи громадської приймальні з надання безоплатної первинної правової допомоги : наказ Міністерства юстиції України від 21.09.2011 р. № 3047/5 [Текст] // ОВУ. — 2011. — № 75. — Ст. 2819.
5. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) від 30.09.2009 р. [Текст] // ОВУ. — 2009. — № 79. — Ст. 2694.
6. Типове положення про установу з надання безоплатної первинної правової допомоги, затв. наказом Міністерства юстиції України від 28.03.2012 р. № 483/5 [Текст] // ОВУ. — 2012. — № 26. — Ст. 1000.

Надійшла до редакції 25.04.2012

Хорошенко О. В. Проблема доступа к бесплатной правовой помощи в процессе реформирования органов публичной власти

Изучаются вопросы воплощения механизмов привлечения органов государственной власти и органов местного самоуправления в систему оказания бесплатной правовой помощи. Анализируется компетенция органов публичной власти в этой сфере.

Ключевые слова: компетенция органов публичной власти, органы государственной власти, органы местного самоуправления.

Khorosheniuk, O. V. The Problem of Access to Free of Charge Legal Help in the Process of Authorities Reformation

The question of mechanisms of involvement of body of state authority and body of local authority realization to the system of free legislative help consolation has been analyzed in the article. Competence of body of public authority in the sphere of services allocation is investigated.

Key words: competence of body of public authority, legislative help, body of public authority reformation, body of state authority, body of local authority.

